

Prokopius'dan Decameron'a Veba Yıllarında Yaşanan Toplumsal Histeri¹

Social Hysteria During the Black Plague from Procopius to Decameron

Dr. Öğr. Üyesi. Serap SARIBAŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, KARAMAN / TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4079-8024>

ÖZET

Veba hastalığının tarihsel gelişimi üç önemli evreye ayrılarak incelenmektedir. Birinci evrede, M.S. 541-542 yılları arasında başlayan ve İmparator Justinianus'un adıyla birlikte anılan "Justinian Vebası," 8. yüzyılın sonlarına kadar belirli aralıklarla devam etmiştir. 541 yılında İskenderiye'de başlayan Justinian Vebası, 542 yılında İstanbul'a ulaşmış ve sonucunda 100 milyon insanın ölümüne sebep olduğu tahmin edilmektedir. İkinci evrede, Avrupa nüfusunun yaklaşık olarak, 1/3'ünü öldürdüğü saptan, 1347-1352 yılları arasında Avrupa kıtasında demografik, siyasi, kültürel ve coğrafi değişimlere sebep olan "Kara Ölüm" olarak adlandırılan veba salgınları ve üçüncü evrede ise, 19. yüzyılda başlayan ve 20 yüzyılın ortalarına kadar süren, Güneydoğu Asya'da başlayan ve bütün dünyaya yayılan "Bombay Vebası" gösterilir. İmparator Justinianus'un döneminde, İstanbul'da yaşanan veba salgınlarının yarattığı kaos ortamını ele alan Prokopius'un Gizli Tarih eserindeki veba salgınlarının Bizans halkı üzerinde yarattığı korku ve endişe ortamıyla, 1348 yılında Avrupa'da yaşanan veba salgınlarının Floransa merkezli olarak kaleme alan Giovanni Boccaccio'nun Decameron kitabının "Giriş" kısmında ayrıntılı olarak ele aldığı gözlemleri benzerlikler gösterir. Veba salgınları süresince, insan davranışlarındaki değişen zıtlık tutumları her iki yazarın da ortak gözlemlerindedir. Bu araştırmanın konusu ve kapsamı gereği, M.S. 6. yüzyıldan, 14. yüzyıla, Prokopius'un ve Boccaccio'nun iki farklı dönemde ele aldıkları veba salgınlarındaki insan merkezli ortak gözlemleri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Çöküş, Malthus İkilemi, Demografik Felaket

ABSTRACT

The historical development of the plague disease is investigated in three important stages. In the first stage, "Justinian Plague", which began between 541-542 AD and was named with the name of the Emperor Justinianus, periodically continued until the end of the 8th century was included. The Justinian Plague, which has started in Alexandria in 541, reached to Istanbul in 542. It has been estimated that it caused the death of 100 million people. In the second stage, plague pandemic called as "Black Death" killing nearly 1/3 of European population and caused demographic, political, cultural and geographical changes in the European continent between 1347-1352 and in the third stage, "Bombay Plague" experienced in the Southeast Asia in the 19th century and spread all over the world until the middle of the 20th century, were addressed. The "Secret History" book of Procopius addressing the chaos caused by the plague in Istanbul in the period of Emperor Justinianus, indicating the fear and concerns on Byzantine public due to the plague pandemic, and the detailed observations placed in the "Introduction" part of Giovanni Boccaccio's book Decameron stating the plague in Europe in 1348 based on Florence are found to present similarities. Changing controversial attitudes in human behaviour during the plague outbreaks are the mutual observations of both authors. Human-centred mutual observations of Procopius and Boccaccio about the plague pandemics for two different periods from the 6th century AD to the 14th century will be discussed within the scope of the subject and the context in the study.

Key Words: Social Collapse, Malthus Dilemma, Demographic Disaster

1. GİRİŞ

Prokopius, M.S. 560 yıllarına kadar kaleme almış olduğu *Justinianus'un Savaşları*, *Gizli Tarih* ve *Justinianus'un Binaları* eserlerinde imparator Justinianus'un hükümdarlık dönemi hakkında önemli bilgiler verir. *Justinianus'un Savaşları*, (*Bello*) İtalya, Afrika ve Asya'da verilen savaşları konu edinirken, *Gizli Tarih*, (*Historia Arcana*) Justinianus devrinde, Bizans Sarayı'nın skandallarını

¹ Bu çalışma, 2019 yılında, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karşılaştırmalı Edebiyat (Doktora), bölümünde tamamlanan, "Türk ve Batı Romanında Veba Hastalığı ve Metaforlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi," başlıklı doktora tezinden türetilmiştir

anlatır. Bizans tarihçisi olan Prokopius'un yaşadığı devrin olaylarını farklı açılardan ele alarak incelemesi hem kendisinden sonra hem de modern dönem tarih araştırmalarına ışık tutmuştur (Gümüşkale,1982:1-2). M.S. 542 yılında Bizans İmparatorluğu'nda meydana gelen veba salgınlarını ayrıntılı olarak anlatan Prokopius, halkın büyük bir bölümünün veba salgınlarında öldüğünden ve imparator Justinianus'un veba hastalığına yakalandığını fakat hastalıkla mücadele ederek kısa bir zamanda iyileştikten de söz eder (Gümüşkale, 1982:9). Prokopius'un *Gizli Tarih* kitabında ele aldığı konular elli yıllık bir dönemi kapsar fakat bu süreç Klasik Çağ'ın çöküşü ve aynı zamanda Bizans'ın doğuşu döneminde meydana gelen siyasi kavgalar, savaşlar, sel ve nehir baskınları, veba salgınlarını içine alan kısa ama yoğun bir dönemdir. *Gizli Tarih*, imparator Justinianus döneminde başlayan Hristiyan Monarşisi eleştirileri ile halkın ve yönetimin iki karşıt gruba ayrıldığından ve sürekli olarak çatışmaların meydana geldiğinden ve aynı zamanda da İstanbul'da başlayan veba salgınları ve Anadolu'da meydana gelen deprem ve sel taşması gibi doğal afetler yüzünden yüz binlerce insanın öldüğünden söz ederek başlar. Bizans halkının bir kısmı bu felaketleri, öfkelenen Tanrı'nın gönderdiği musibetler olarak açıklarken bir kısmı da felaketlere bilimsel açıklama getirmeye çalışmıştır (Prokopius, 2002:20). Prokopius, veba salgınlarının ilk olarak sahil yerleşim yerlerinde ortaya çıktığını ve sonrasında iç bölgelere doğru yayıldığını gözlemler, İstanbul'da veba bahar ayında başlar ve insanlar salgının şiddeti karşısında çaresiz kalır;

“Hastalık şimdi anlatacağım gibi kendini göstermiş ve yayılmıştı. Doğüstü varlıkların hayaletlerini gören çok sayıda insan neler yaşadığını anlamaya çabalamıştı. Bu acayip ürkütücü varlıklarla karşılaşanlar vücutlarının herhangi bir yerinden vurulmuşa dönüyorlar ve hayaleti görmelerinden hemen sonra vebanın öldürücü etkisine sürükleniyordu. Hayal ürünü bu yaratıkları görenler en kutsal isimleri mırıldanarak ve sürekli dualar okuyarak kendilerini onlardan uzaklaştırmaya çalışıyorlar ama hiçbir şeyi başaramıyorlardı. Hatta kötü ruhların gazabından kaçınmak amacıyla kutsal mekanlara sığınsalar bile çaresizliklerine çözüm bulamıyorlar, durmadan ölüyorlardı. Daha sonraları kendilerini yardıma çağıran arkadaşlarının ve yakınlarının perişanlığına karşı duyarsızlaşmışlardı; onların acıyla yakarışlarını artık duymak istemez olmuşlardı. İnsanlar evlerine ve odalarına kapanmışlar ve kapıları kırılincaya değin yumruklanmasına rağmen hiçbir şey duymuyorlarmış gibi hareket etmişlerdi: Kapılarını kırarcasına çalanların felaket aşıl原因 ve ölüm kusan kötü ruhlar olduğundan korkuyorlardı. Kimileri rüyalarında korku saçan hayaletten kaçınmak için telaşla uyandıklarında baş uçlarında ayakta duran yaratığın ellerinde acı çekiyorlardı ve yahut kehanette bulunan bir sesi duyuyorlar ve kendilerine ölmesine karar verilenlerin isimlerini fısıldıyorlardı. Çoğunluk, kendilerini kaygıyla uyandıran bir görüntünün veya rüyanın bilincinde olmaksızın vebanın pençesine düşüyordu. Bazıları daha uyanır uyanmaz, bazıları yürürken, bazıları da ne yaptıklarının farkında olmadan bedenlerini kavuran ani bir ateşle yanıyor gibi hissediyorlardı” (Prokopius, 2002:239).

İstanbul'da veba salgını boyunca, ilk üç ayda on binin üzerinde ölenin olduğunu ve ilk başlarda cenaze defnedilme törenlerine herkes katılmaya çalışırken, artan ölüm oranlarıyla beraber cenazeler başkalarına ait mezarlara gömülmeye başlamış ve insanların “başı bozuk bir düzensizlik” içerisinde olduğunu anlatan Prokopius, evlerin önünde gömülmeyen çürümüş cesetlerin olduğundan söz eder. Vebanın yaratmış olduğu felaket ortamında, sosyal hizmetlerin yürütülmesi için Justinianus, saraydaki askerleri organize etmiş, Bizans halkına ayırdığı bütçeyi dağıtmakla Theodora'yı sorumlu kılmıştır:

“Henüz kendi ev içlerinde ve sosyal hayatlarında veba seline kapılmayanlar bireysel olarak salgının felaketine uğramış ve darbesini yemiş insanların gömülmelerine katılmışlardı. Theodora, İmparator'un sağladığı parayı dağıtmakla ve kendi inisiyatifi kullanarak daha fazla harcama yapmakla, ilgisiz ve sahipsiz kalmış yoksul insanların cesetlerini defnediyordu. Daha önceden var olan bütün mezarlıklar tamamen ölülerle

doldurulduğundan İstanbul surları dışında birer birer mezar kazılmaya başlanılmıştı. Cenazeleri gömenler mezarlıktan hemen uzaklaşıyorlardı. Sonraları bu mezarları kazıyanlar artık ölenlerin sayısına yetişemez olmuşlardı. Galata’da yüksek nöbetçi kuleleri tavanlarına dek tıka basa gelişi güzel atılmış cesetlerle dolmuştu; bütün nöbetçi kuleleri, içlerindeki insan cesetleriyle ve üzerlerindeki damlarla birlikte doğal bir mezarlık haline dönüştürülmüştü. Bunun sonucu olarak, hala sağ kalanları bunalıma iten kötü bir ruh ısrarla şehirde kalmaya devam ediyordu; özellikle cesetlerle dolu kuleleri yalayan rüzgâr, şehrin içine ölümlerin kokusunu getirdiği zaman insanlarda sıkıntı ve korku daha da yoğunlaşıyordu. Veba dönemi boyunca cenaze gömme işlemlerinde geleneksel bütün dinsel kurallar gözden geçirilmişti. Artık ölümler önceden olduğu gibi kalabalık bir topluluk tarafından mezarlığa getirilmiyordu; tabut kullanılmasına son verilmişti. Dualar okunmuyor, şarkı türünden ilahiler söylenmiyordu. Eğer ölümler omuzlarda İstanbul’un denize bakan sahil bölgesine taşınırsa yeterli sayılıyordu. Cesetler orada üst üste kayıklara fırlatılıyordu. Kayıkların nereye gittiği önemli değildi; yönünü dalgalar ve akıntı belirliyordu” (Prokopius, 2002:244-45).

İstanbul’da veba salgını süresince, sokakların bomboş kaldığını ve hayatta kalan kişilerin evlerinde hastalarına baktıkları ya da ölümleri için yas tuttuklarını yazan Prokopius, esnaf, zanaatçı ve tüccarların şehri terk ettiklerini ve gıda bulmanın olanaksızlığı yüzünden hastalığa yakalanan kişilerin direniş gücünün düştüğünden, hemen öldüklerine değinir. İmparator Justinianus’un da vebaya yakalandığından fakat kısa sürede hastalığı yendiğinden söz edilir. Veba salgını sadece İstanbul’da değil, Bizans İmparatorluğunun diğer şehirlerinde, kasabalarında ve köylerinde etkindir. Prokopius, İstanbul’da insanların içerisindeki buldukları felaket ortamından kaynaklı korku, endişe ve kaos ortamının tüm ülke sınırlarını kapsadığını ve yas kıyafetleri içerisinde insanların evlerinde kapalı kalmalarını yürek parçalayıcı bir manzara olarak ifade eder.

1348 yılında Avrupa’da yaşanan veba salgınlarına tanık olan Giovanni Boccaccio, (1313-1375) salgın boyunca yaşadıklarını ve gözlemlediklerini 1348’de başlayıp 1351’de tamamladığı *Decameron*, eserinde anlatır. 14. yüzyılda İtalya’da yazı dili olarak Latince kullanılmaktadır fakat Boccaccio, *Decameron*’u İtalyanca yazmış hem de İtalyan diline düzyazı temelini oluşturacak kaynak sağlamıştır. Eser, biçimsel bağlamda, Orta Çağ temalarını taşımasına rağmen günlük yaşamdan gözlemler aktarmış olmasıyla birlikte “hümanizm tohumlarını taşıyan bir kültürün habercisidir” (Boccaccio, 2018:9). *Decameron*, (Decameron: sözcüğü Grekçe’ den “deka emeraı” türetilmiş, on günün kitabı anlamına gelmektedir) on gün boyunca, günde on öykünün anlatıldığı, yüz öyküden oluşur, her günü bir kral ya da kraliçe yönetir, veba salgınlarından uzak durmak için bir araya gelen yedi genç kadın, (Pampinea, Filomena, Lauretta, Emilia, Elissa, Fiammetta ve Neifile) ve üç genç erkek, (Panfilo, Filostrato ve Dioneo) Floransa dışında bir şatoda konaklarlar ve her gün “mutluluklar, gönül yaraları, kadın erkek ilişkileri, yerinde verilen yanıtlar, çıkar peşinde koşan din adamları,” anlatılan öykülerin başlıca konularıdır (Boccaccio, 2018:10).

1348 yılında, İtalya’nın Floransa kentinde veba salgınına gözlemleyen Boccaccio, hastalık karşısında tüm önlemlerin alınmasına karşın vebanın aniden tüm şehri kapladığından ve tedavi yöntemlerinin etkisiz kaldığından söz eder:

“Doğuda, hastanın burnundan kan gelmesi, ölümün kaçınılmazlığının belirtisi sayılıyordu. Bizde ise, salgının başlangıcında erkeklerde de kadınlarda da kasıkta, koltuk altlarında yumrular ortaya çıkıyordu; kimisi elma, kimisi yumurta büyüklüğüne ulaşıyor, kimisi daha iri, kimisi daha ufak oluyordu. Halk dilinde hıyarcık deniyordu bunlara. Önce ortaya çıktıkları yerden sonra ölüm tohumları ekmek için vücudun her yerine yayılıyorlardı. Daha sonra, hastalığın belirtisi kara ya da mor lekeler dönüşüyor, lekeler kolları, bacaklarda, vücudun başka yerlerinde görülüyor, kimi kez iri, aralıklı, kimi kez küçük, yan yana oluyordular. Hıyarcığın kaçınılmaz bir ölüm belirtisi olması

gibi, leke de taşıyıcı için aynı anlama geliyordu. İyileşme bir yana, biraz düzelme sağlayan hiçbir ilaç, hiçbir çare yoktu. Belki hastalığın yapısı engeldi buna. Belki de hekimler bilgisizdi (diplomalıların yanı sıra, hiçbir tıp bilgisi edinmeden hekimlik yapan kadınların, erkeklerin sayısında büyük artış olmuştu). Bilgileri hastalığın kökenine inmeye, gerekli ilaçları bulmaya yetmiyordu. İyileşebilen hasta yok gibiydi, sözünü ettiğim belirtilerin ortaya çıkmasını izleyen üç gün içinde hasta ölüyordu. Hastaya göre, ölüm daha erken ya da daha geç olabiliyordu; genellikle ateş görülüyor, başka belirti ortaya çıkmıyordu” (Boccaccio, 2018:27).

Salgın hızla ilerlediğinden, kişiler arası iletişim dışında da hastalığın, vebalı kişilerin eşyalarına veya da dokundukları yere temas etmeleriyle bulaştığını da anlatan Boccaccio, bu deneyimden sonra, herkesin birbirinden uzak durmaya başladığından ve bu şekilde yaşamlarını güvence altına aldıklarını inandıklarını söyler. Salgının yarattığı endişe ve korku halinde insanlar birbirlerine zıt tutumlar gerçekleştirir:

“Böylesine büyük bir tehlikeye karşı koyabilmek için, düzenli yaşamak, her türlü aşırıktan kaçınmak gerektiğini öne sürenler oluyordu. Bunlar bir araya gelip başkalarıyla ilişkilerini kesiyorlardı. İçinde hiç hasta bulunmayan, daha rahat yaşanabilecek evlere kapanıyor, lezzetli yemekler yiyor, iyi şaraplar içiyor, eğlencenin her türlüşünden kaçınıyorlardı; kimsenin kendileriyle konuşmasına izin vermiyor, ölüm ve hastalık konusunda dışarıdan gelebilecek haberlere kulaklarını tıkıyor, müzik dinlemekle, ellerinin altında ne varsa onunla yetiniyorlardı. Kimileri ise tam tersini yapıyordu bunların. Kendini içkiye, eğlenceye vermenin, şarkı söyleyip sokaklarda avarelik etmenin, canlarının istediği her şeyi yapmanın, olup bitenleri alaya almanın böyle bir yıkıma karşı en iyi çare olduğuna inanıyorlardı. Dediklerini uygulamak için de gece demeden, gündüz demeden meyhane meyhane dolaşüyor, içip içip sızarak kendilerini avutuyorlardı. İnsanlar yaşamak umudunu yitiriyordu, canından da malından mülkünden de bezmeyen kalmamıştı. Evlerin çoğu sahipsizdi; buralara yerleşen yabancılar eve sahip çıkıyor, onlar da ellerinden geldiğince hastalıktan kaçıyorlardı. Kenti saran bunca acı, bunca sıkıntı karşısında Tanrı'nın yasalarının da insanların koydukları yasaların da geçerliği kalmamıştı. Yasaları koyanlar, uygulayanlar, tıpkı öteki insanlar gibi ölmüşler, hastalığın pençesine düşmüşler ya da yardımcısız kaldıkları için çalışamaz duruma gelmişlerdi. Bu nedenle herkes her aklına geleni yapabiliyordu. “Değindiğim iki yaşama biçiminin yanı sıra, birçok kişi de ortalama bir yol tutmuştu. Bunlar, ilk yöntemi seçenler gibi boğazlarına düşkün olmuyor, ikinci yöntemi seçenler gibi aşırı içki içmiyorlardı” (Boccaccio, 2018:28).

Veba hastalığından kaçınmak için seçilen her iki yolun sonucunda da insanların ölümle yüzleştirdiğinden söz eden Boccaccio, özellikle insanların birbirinden kaçmaya başlamasıyla tüm insani ilişkilerin bittiğinden, hasta olan kişilerin yüksek fiyatla hizmetçi tuttuklarından, birçok kişinin tek başına öldüğünü söyler. Salgından önce, ölümler için akrabalar, komşular ve din adamları cenaze töreni düzenlerken, salgından sonra, cenazeyi taşımaları için ücret karşılığı tutulan kişiler, ölümleri buldukları herhangi bir boş mezara gömüyorlardı. Bazı cesetler ise sokakta çürüyor, etrafa baskın bir koku yayılıyordu, tehlikenin önlenmesi için sahipsiz cesetler bir an önce defnedilmeye çalışılıyordu:

“Ölene besledikleri sevgiden çok, cesetlerin kokmasının yol açtığı büyük tehlikeyi önlemek için, komşular hemen harekete geçiyorlardı. Bulabilirlerse taşıyıcıların da yardımıyla, ölüyü evden çıkartıp kapının önüne koyuyorlardı. Özellikle sabahları sokağa çıkanlar, bir yığın ölüyle karşılaşılıyorlardı. Daha sonra tabut getiriliyordu. Tabut bulunamayacak olursa, ceset bir tahtanın üstüne yerleştiriliyordu. Çoğu kez, aynı tabuta iki üç ceset koyuluyordu. Karı kocanın, iki üç kardeşin, baba oğulun, iki akrabanın aynı

tabuta koyulduğu çok oluyordu. Ellerinde haçlarıyla yürüyen iki papazın ardından, taşıyıcıları kim bilir kaç kez üç, dört tabut birden götürmüşlerdi. Bir cenaze gömeceklerini sana papazlar, altı, sekiz, kimi kez de daha fazla cenaze gömmek zorunda kalıyordu. Üstelik ölümler gözyaşı, mum, cenaze alayı gibi saygı gösterilerinden de yoksun bırakılıyordu. Tersine, ölüm öyle sıradan bir olay olmuştu ki, ölenlere bugün keçi leşlerine gösterilen saygı bile gösterilmiyordu. Yaşamın olağan akışı içinde karşılaşılan ufak tefek mutsuzluklar ölümün kaçınılmazlığını bilge kişilere bile benimsetmezken, karşılaşılan yıkımın büyüklüğü, herkesin acımasız ölüme boyun eğmesini sağlamıştı. Yukarıda sözünü ettiğim cesetler, günün hemen her saatinde kiliselere taşınıyor, geleneklere uyup her ölüye ayrı bir yer verilecek olursa, mezar sıkıntısı çıkıyordu ortaya. Mezarlar dolduğu için, kiliselerin yanındaki mezarlıklarda derin çukurlar kazılıyor, yüzlerce ölü bir arada gömülüyordu. Ölümler, gemi ambarlarındaki mallar gibi kat kat istif ediliyor, sonra biraz toprak atılarak çukurun üstü örtülüyordu” (Boccaccio, 2018:32).

2. İstanbul’da İsyân ve Veba

Jüstinyen Vebası olarak adlandırılan veba salgınının, 541 yılında Mısır’a Pelusium Limanı’ndan girdiği, sonrasında İskenderiye ve oradan tüm Mısır’a yayıldığı rivayet edilir. Prokopius, *Savaş Tarihi* isimli eserinde Jüstinyen Vebasının Mısır’da baş gösterdiğini ve Bizans İmparatorluğu’na, Avrupa’ya ve İran’a nasıl yayıldığını ele alır, “Mısır” ve “Küçük Asya” vebadan oldukça fazla etkilendiği ifade eder. Bizans İmparatorluğu veba salgınlarından dolayı gücünü kaybettiğini dile getiren Prokopius, Bizans, “sınırlarının barbarların başarılı dirilişine” maruz kaldığını, Balkanlar ve Yunanistan’da Slav göçleri yaşandığını, “Lombardlar İtalya’yı istila ettiğini”, “Berberiler de Bizans Kuzey Afrika’sına” girmiş olduklarından söz eder (Martin,2011:15). Prokopius, Bizans’ın “olağanüstü görkemliliklerle ve güzelliklerle” beraber “işsizlik, pahalılık, açlık ve yaygın umutsuzluğun eşlik ettiği sosyal patlamalarla” dolu önemli bir tarih kesitinde, dinsel ve kültürel değerlerin yozlaştığı ve geleneksel ahlaki değerlerdeki çürümenin yaygınlaştığı süreçte *Gizli Tarih*’i yazar. İstanbul’da veba salgınlarının nasıl başladığını ve insanları nasıl etkilediğini değerlendirmeden önce, salgınla ilgili farklı teoriler geliştiren ve büyülerle ilişkilendirmeye çalışanları eleştirir:

“Tanrı’nın şiddetli cezalandırmasına maruz kalındığı durumlarda birtakım insanlar bu felaketlerin açıklamaya çalışırlar, bu meselelerde bilgi ve deneyim sahibi olanlar çok sayıda farklı teoriler ileri sürerler; oysaki bütün çabaları insanlığın hiç anlayamayacağı nedenleri büyü yoluyla ortaya koymaktan ibarettir. Bu arada, doğal felsefenin tuhaf kuramlarını uydurmakla aslında doğru sayılacak ve çare üretecek bir şey söylemediklerini biliyorlardı; ama ileri sürdükleri fikirlerini başkalarıyla paylaşacak bir tartışma ortamı yaratarak kendilerini aldatan fikirlere sığınmışlar ve açıklamalarının belalara karşı yararlı ve yeterli olduğuna inanmışlardı. Önüne çıkan her şeyi bir kasırga gibi kavuran veba için ne kullandıkları sözcükler ne de düşüncelerini sürekli meşgul eden açıklamalar yeterliydi. Hâlbuki hayatımıza lanetli bir kötü ruh gibi çöken bu salgın hastalığı anlamının tek yolu Tanrı’dan geldiğine inanmaktır” (Prokopius,2002: 237).

Salgının nedenlerini çeşitli sebeplere dayandırmanın anlamsızlığını eleştiren Prokopius, veba hastalığının yaş, cinsiyet ve toplumsal yapının değişik katmanlarını ayırt etmeksizin herkesin “yaşamını kavurup çöllerleştirdiğini” belirtir. Prokopius, veba salgınlarının başladığı topraklarda ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik bütün değişikliklerinin hiç önemini kalmadığını ve salgının tüm toplum bireylerini etkisi altına aldığını söyler. Prokopius, Jüstinyen Vebası sonucunda, İstanbul’da, vebanın yoğunluğundaki şiddet çoğaldıkça insanların ne yapacaklarını şaşırduklarını; korku ve kaygının eşlik ettiği “başbozuk bir düzensizliğe” sürüklendiklerini söyleyerek dönemi sonlandırır. Sofist ya da astrolojist’lerin veba salgınlarını mevsimlere göre kategorize etmelerinin

herhangi bir mahiyeti olmadığını ve önemli olan hastalığın nasıl başlayıp tüm İstanbul'u etkisi altına aldığını belirten Prokopius, eserin ilerleyen sayfalarında İstanbul halkının veba salgınları karşısında dayanışma içerisinde mücadele verdiklerine değinir fakat bazı insanların korku ve panik halinde, “*hezeyanlar ve acılar içinde, çıldırmış ve panik bir hâlde sahile doğru koşarak boğaz sularına atlayarak*” intihar ettiklerine de değinir. Sürekli olarak değişen hastalık semptomları karşısında hekimler de çaresiz kalır:

“Yaralarla ve şişkinliklerle kendini dışa vuran hastalığın ne olduğunun anlaşılması için ölümlerin bedenlerini incelemeyi kararlaştırdılar. Cesetlerde bazı şişlikleri yararak açtıklarında içlerinde büyümüş tuhaf bir çıban türüyle karşılaşmışlardı. İnsanlardan bazıları daha hastalığa yakalanır yakalanmaz hayata veda ederken bazıları da günlerce ayakta kalabiliyordu. Eğer vücutlarını bir mercimek büyüklüğünde sivilceye benzer şişlikler kaplıyorsa hemen ölüyorlardı; hatta yaşamları bir gün bile sürmüyordu. Ne yapılırsa yapılsın kimse vebaya katlanacak direnci gösteremiyor ve durmadan topluca bu dünyadan göçüyorlardı. Ayrıca peş peşe birçok kişi kan kusmaya başlamıştı. Bu durumdakilerin de ömrü bir iki günden fazla olmuyordu; diğerleri gibi onlar da kolayca ölüme yeniliyordu. Şunu açıkça söyleyebilirim ki hekimler, vebanın yayılmasından kısa bir süre sonrasında değin hastalıktan kaçınmayı başaranlardan birçoğunun öleceğini, kısmeti iyi olanların kurtarılarak bu ölüm dalgasını geride bırakacaklarını tahmin etmişlerdi” (Prokopius, 2002:242).

3. Orta Çağ'da Veba: Kara Ölüm

Modern dünya için “nükleer bir savaş ne büyük bir dehşetse,” veba da “Orta Çağ dünyası için o denli büyük” bir dehşettir (Nikiforuk,2001,68). Floransalı yazar Petrarca, “*bir yangının tiyatroyu boşaltması gibi vebanın şehri boşaltmasını gözlerine inanamayarak izlemiş ve sonraki nesillerin,*” 1348'de veba salgınlarının nasıl Avrupa'yı yok ettiğini anlamayacaklarını düşünmüştür (Nikiforuk,2001:68). Veba hastalığı eski hikâyelerde, karalar içindeki adamlar, pelerinli kadınlar ve vahşi atlılar gibi özdeşleştirmelerle anlatılır:

“Bir zamanlar, bir Rus köylüsü bir karaçam altında oturmuş işiyle uğraşmaktaymış. Kuşların ve arıların sesini dinlerken, birden beyaz pelerini uçuşan, şişman bir kadının kendisine doğru yaklaştığını fark etmiş. Veba Bakiresi onu tam kaçacakken ensesinden yakalamış. “Vebanın ne olduğunu bilir misin?” diye sormuş dişlerinin arasından. “Ben oyum. Beni bütün Rusya'da gezdir. Hiçbir köyü atlamadan çünkü hepsini ziyaret etmek zorundayım. Herkes ölecek, bir tek sen hayatta kalacaksın.” Köylü çaresiz razı olmuş ve veba sırtına binmiş. Her yeni köye gelişlerinde köpekler havlamış, Bakire pelerini sallamış ve yüzlerce köylü oracıkta ölmüş. Vebanın ziyaretinden sonra sokakları cenaze alayları doldurmuş. Köylü, vebayı kendisine buyrulduğu gibi köyden köye dolaştırmış; sonunda bir tepenin üzerinde, karısının, çocuklarının ve yaşlı annesiyle babasının yaşadığı kendi köyüne gelmiş. Dehşete kapılmış ve Bakireyi bir nehre fırlatarak boğmaya çalışmış. Boğuşmuşlar, sonunda boğulan köylü olmuş. Ama taşıyıcısının korkusuzluğundan şaşkına düşen Veba Bakiresi ormana saklanmış, yeni bir günü, yeni bir köylüyü beklemeye koyulmuş” (Nikiforuk,2001:13).

İsviçreli Bakteriyolog-Hekim Alexandre Yersin 1894 yılında, veba basilini izole etmiştir ve doktorun soy ismine atfen “*Yersinia Pestis*” adı verilen virüsün, 14. yüzyıldaki veba salgılarına da sebebiyet verdiği düşünülür (Varlık,2011:174-175). Rönesans vakayinamelerinde tüm salgın hastalıklar veba olarak adlandırılmış olmasına rağmen veba “koltuk altındaki şişliklerden” ayırt edilebilmektedir. 1348 yılında veba hastalığı, İngiltere ve İrlanda'yı etkisi altına alır, İrlandalı Keşiş John Clyn veba zamanında yaşamın ve ölümün arasındaki durum hakkında tarihsel bir kayıt tutar:

“Bu salgın hastalık köylerde ve kentlerde, kalelerde ve kasabalarda insan bırakmadı, öyle ki oralarda yaşayan birini bulmak neredeyse olanaksızdı; salgın o kadar bulaşıcıydı ki hasta birine dokunan veya bir ölüye dokunan herkes hemen hastalığı kapıyor ve ölüyordu... Çoğu bacaklarındaki ve koltukaltlarındaki çıbanlar, apseler ve kabarcıklar yüzünden öldü; bazıları başlarının ağrısından çılgına dönüyor, bazıları da kan tükürüyordu.” “(...) Hatırlatmaya değer şeyler zamanla silinmesin ve bizden sonra yaşayacak olanlar bilsin diye... bunları yazdım ve korkarım yazılanlar yazanla birlikte yok olacak. ...Belki biri hayatta kalır, Âdem’in soyundan biri bu salgından kurtulur da benim başladığım çalışmayı sürdürür diye bu parşömeni bırakıyorum.” “Clyn, veba yanı başında insanları kırıp geçirirken başka bir kayıt kaleme alacak kadar uzun yaşadı. Sonra onun kaleme aldığı kayıta başka birinin el yazısıyla şu cümle yer alır: ‘Burada yazarın öldüğü anlaşılıyor’ (Davis, 2016:193).

Giovanni Boccaccio’nun 1350 yılında kaleme aldığı *Decameron* adlı eserinin giriş bölümünde İtalya’nın Floransa kentinde veba salgını sürecini anlatır:

“Koruyucu önlemler etkisiz kaldı. Özel görevliler kentin çöplerini temizlediler. Hastaların kentten içeri girmeleri yasaklandı. Sağlık önlemleri artırıldı. Ayinlerde bir kez değil belki bin kez aman dilendi. Sofular Tanrı’ya yakardılar. ...baharın ilk günlerinde amansız hastalık birden korkunç etkisini göstermeye başladı. “(...) hastanın burnundan kan gelmesi ölümün kaçınılmazlığının belirtisi sayılıyordu. Salgının başlangıcında erkeklerde de kadınlarda da kasıkta, koltuk altlarında yumrular ortaya çıkıyordu; kimisi elma kimisi yumurta büyüklüğüne ulaşıyordu. “(...) Önce ortaya çıktıkları yerden...vücudun her yanına yayılıyorlardı. Daha sonra hastalığın belirtisi kara ya da mor lekeler dönüşüyor, lekeler kollarda, bacaklarda, vücudun başka yerlerinde görülüyor, kimi kez iri, aralıklı, kimi kez küçük, yan yana oluyorlardı. İyileşebilen hasta yok gibiydi, sözünü ettiğim belirtilerin ortaya çıkmasını izleyen üç gün içinde hasta ölüyordu. Hastaya göre, ölüm daha erken ya da daha geç olabiliyordu. ...sağ kalanlarda değişik korkulara, kaygılara yol açıyordu. Herkes aynı çirkin davranışı benimsiyor, hastalardan, eşyalardan uzak duruluyordu. Böyle davranınca yaşamın güvence altına alındığına inanılıyordu. Bunlar bir araya gelip başkalarıyla ilişkilerini kesiyorlardı. İçinde hiç hasta bulunmayan, daha rahat yaşanabilecek evlere kapanıyor, lezzetli yemekler yiyor, iyi şaraplar içiyor, eğlencenin her türlüşünden kaçınıyorlardı; kimsenin kendileriyle konuşmasına izin vermiyor, ölüm ve hastalık konusunda dışarıdan gelebilecek haberlere kulaklarını tıkıyor, müzik dinlemekle, ellerinin altında ne varsa onunla yetiniyorlardı” (*Decameron*, 2018).

Salgın sonucunda, Avrupa ve Orta Doğu’daki toplam nüfus 100 milyondan 80 milyona inmiş, Avrupa, Yakın Doğu ve Afrika’yı 1346’dan 1352’ye kadar kasıp kavuran ve Boccaccio’nun kaleme aldığı bu salgın hastalık, kayıtlı tarihteki en büyük halk sağlığı felaketlerinden biri olarak MÖ 5000’den itibaren sürekli artan insan nüfusunu durdurmuştur. Veba hastalığının Floransa’ya gelişine tanıklık eden İtalyan Yazar Giovanni Boccaccio, salgının şiddetli etkilerine karşın çaresizlik durumundan söz eder:

“Şiddeti karşısında insanoğlunun tüm bilgeliği ve mahareti faydasızdı (...) Veba feci sonuçlarını dehşet verici ve olağanüstü bir biçimde sergilemeye başladı. Burun kanamasının kaçınılmaz ölüme ait bariz bir alamet sayıldığı Doğu’daki gibi bir seyir göstermedi. Aksine, ilk belirtileri kasık ve koltuk altında kimisi yumurta biçimli kimisi de yaklaşık bir elma büyüklüğündeki birtakım şişliklerin belirmesiydi. (...) Daha sonraları hastalığın belirtileri değişti ve pek çok insan kollarında, kalçalarında ve vücutlarının başka bölümlerinde koyu lekeler ve çürükler bulmaya başladı. (...) Bu

illete karşı (...) hekimlerin verdiği tavsiyeler ve ilaçların gücü fayda etmiyordu. (...) Ve çoğu durumda ölüm, tarif ettiğimiz belirtilerin görülmesini müteakip üç gün içinde vuku buluyordu” (Acenoğlu&Robinson, 2016:95).

Boccaccio toplumdaki veba salgını sonucu meydana çıkan çöküşü, “Malthus’un kehanetinin” gerçekleştiği şeklinde yorumlar. İngiliz Rahip Thomas Malthus, 1789 tarihli *Nüfus Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmada denetim altında tutulmayan nüfusun geometrik olarak artacağını ve nüfusun sınırsız artmasının, “yoksulluk ve ahlaksızlığa” neden olacağını iddia eder. Malthus’un 1798 ila 1845 arasında, İrlanda’da “yirmi hasat” döneminde yaşanan “patates sorunu”nun “açlık, hastalık ve zafiyete” sonuçlandığını ve Malthus’un kuramına göre, İrlanda nüfusundaki artış, insanların “şehvete düşkün” ve “ahlaksız” olmalarından kaynaklıdır. İngilizlere göre, İrlandalılar “hep aşağı tabaka kalacak olan iflah olmaz ahlaksızlardı” ve bu nedenle “aşırı çoğalmalarını kısıtlayacak kıtlığı” hak etmişlerdi (Sherman,2016:192). Tarihçi David Herlihy ise, Kara Ölüm olarak da adlandırılan bu veba salgınının, “pozitif kontrol faktörlerinin” (hastalık, savaş ve kıtlık gibi) yol açtığı bir felaket olmadığını, aksine Malthus’çu bir ikilemi ortadan kaldırmaya hizmet eden bir dış etken olduğunu düşünür; Kara Ölüm, Malthus’çu ikilemi ortadan kaldırmaktan çok daha fazlasını yapmıştı: “Avrupalıları, toplumlarını çok farklı yollardan yeniden yapılandırmaya ve bu hastalığın yayılmasını kontrol altına almak için halk sağlığı önlemlerini kurumsallaştırmaya” yöneltmiştir (Sherman,2016:94). Veba tarihçisi Philip Ziegler’e göre “(...) bu açıdan bakıldığında Kara Ölüm, çok uzun bir süre önce çok hızlı üreyen ve böyle bir lüks içinde gerekli kaynakları daha önceden sağlamamış bir toplumun ödediği” kefarettir (Nikiforuk, 2001:77).

Çiçek, kolera, cüzzam, veba ve benzeri bulaşıcı hastalıklarla yüzyıllarca mücadele edilmiş, hastalıkların etkeni çözümlenmediğinden “ilahi kökenli” olarak değerlendirilmişlerdir. Orta Çağ’da hekimler salgın hastalıklarla yıldızlar arasında bir ilişki olduğunu düşünmüşler ve sonrasında veba hastalığının sorumlusu olarak farklı dinlere mensup kişileri suçlamışlardır. 1348 yılında İspanya’da veba salgını Arapların başlattığı iddia edilmiş ve ilerleyen yıllarda Yahudilerin kuyu sularını zehirleyerek veba salgınlarını başlattıkları görüşü; “Narbonne ve Carcassone’da yaşayan Yahudilerin tamamı öldürüldü, Basel’deki Yahudiler ahşap evlere doldurularak yakıldılar, Zürih’te Yahudilerin şehre girmesi” yasaklandı. Sonuçta, öfkelenen Tanrı’yı yatıştırmak amacıyla “Bavyera’da 12, Erfurt’ta 3 bin Yahudi öldürdü, Strasburg’da da 2 bini diri diri” yakılmasıyla sonuçlanır (Dramalı, 2013: 5-6). Orta Çağ’da papazlar, kıyamet gününün yaklaştığını iddia ederek, veba hasatlığının Tanrı tarafından gönderilen bir ceza olduğunu ileri sürerler fakat, salgından dolayı ölen rahiplerin yüksek ölüm oranı “ruhban sınıfına” olan inancı yıkar ve ölümlerin arkasından oluşturulan yeni yapılanmalar yetersiz kalmış özellikle de Katolik kilisesi itibarını kaybetmiştir ve halkın inancının sarsılması sonucu “Reform” hareketlerini tetiklemiştir (Dramalı, 2103:5-6).

1348 yılında, İngiltere’de veba salgının ilerlemesi sonucunda, Kral III. Edward, Canterbury Başpiskoposundan, salgına karşın dualar düzenlemesini istemiş ve eşzamanlı olarak birçok piskopos, papazlara klişelerde okumaları için mektuplar yazmışlardır. Hastalığın bulaşıcı olduğunu düşünen hekim, Girolamo Fracastoro, *De Contagione et Contagiosis Morbis* (Bulaşma ve Bulaşıcı Hastalıklar Üzerine) adlı kitabında vebanın olası etkeni üzerine teori geliştirmiş ve vebanın “bulaşıcı tohumlar” ile taşınabileceğini teorisini ileri sürmüştür. Fracastoro’nun teorisi, Papa III. Paul’un doktoru kimliğiyle veba salgınına karşı bir tedbir olarak Trento Konsili’nin Bologna’ya naklini önerdiği zaman uygulamaya konmuştur fakat Orta Çağın diğer hekimleri bu teoriyi reddetmiş yerine; “lavman, hacamat, tütsü, idrarda yıkanma ve dua etmek gibi fikirler hızla Fracastoro’nun uygulamasını” tatbik etmişlerdir (Sherman,2016:94). Veba salgınlarının yarattığı tahribat sonucunda toplumsal ilişkiler zayıflamış ve ölüm ve yaşam arasındaki sınır çizgisinde kalan insanların aile içi ilişkileri de zarar görmüştür, Boccaccio, *Decameron*’un girişinde toplumsal çöküş’ den söz eder:

“Herkes birbirinden kaçıyor, komşu komşuya sırt çeviriyordu. Akrabalar görüşmüyor, birbirlerinden uzak duruyorlardı. Salgın erkeklerin, kadınların yüreklerine öyle bir korku salmıştı ki erkek kardeş erkek kardeştan, amca yeğenden, kız kardeş erkek kardeştan, dahası koca karısından kaçır olmuştı. En önemlisi, belki inanmayacaksınız analar babalar, çocukları sanki kendilerinin değilmış gibi davranıyor, onları görmeye gitmiyor, yardım eli uzatmıyorlardı. Bu nedenle erkekli kadınlı birçok hasta, yalnızca dostlarının (eğer dostları kalmışsa) sevecenliğinden, hizmetçilerinin açgözlülüğünden başka bir dayanağa sahip olamıyordu.”

“(…) Gelenektir, ölenin kadın akrabaları, kadın komşuları ölü evinde toplanıp, ölenin akrabalarıyla birlikte ağlar. Evin önünde de ölenin yakınları, komşuları, mahalleli toplanır. Ölenin toplumsal konumuna göre din adamları da katılır onlara. Ölenle aynı toplumsal konumdaki insanlar tabutu omuzlarına alırlar, cenaze alayı mumlar, ilahiler eşliğinde, ölenin ölmeden önce seçtiği kiliseye doğru yola çıkar. Salgının yoğunluğu artınca, bu gelenek büyük ölçüde bir yana bırakıldı. Yeni bir uygulama aldı yerini. Birçok kişinin, ölüirken yanında çok sayıda kadın olmuyordu. Çoğu insan, tek başına bu dünyadan göçüyordu” (Boccaccio, 2018:30)

Boccaccio, salgının ilerleyen aşamalarında kimsesizler için veba evleri kurulduğundan fakat, zamanla bu mekânların tecrit evlerine dönüştüğünden de söz eder. Boccaccio, salgının ilerlemesiyle insan davranışlarındaki zıtlık gösteren tutumları üzerine gözlemleri, Prokopius’un, İstanbul’daki Jüstinyen vebası sırasındaki gözlemleri benzerlikler gösterir:

“Böylesine büyük bir tehlikeye karşı koyabilmek için düzenli yaşamak, her türlü aşırıktan kaçınmak gerektiğini öne sürenler oluyordu. Bunlar bir araya gelip başkalarıyla ilişkilerini kesiyorlardı. İçinde hiç hasta bulunmayan daha rahat yaşanabilecekleri evlere kapanıyor, lezzetli yemekler yiyor, iyi şaraplar içiyor, eğlencenin her türlüşünden kaçınıyorlardı; kimsenin kendileriyle konuşmasına izin vermiyor, ölüm ve hastalık konusunda dışarıdan gelebilecek haberlere kulaklarını tıkıyor, müzik dinlemekle, ellerinin altında ne varsa onunla yetiniyorlardı.” (Prokopius, 2002:236).

“(…) Kimileri ise tam tersini yapıyordu bunların. Kendini içkiye, eğlenceye vermenin, şarkı söyleyip sokaklarda avarelik etmenin, canlarının istediği her şeyi yapmanın, olup bitenleri alaya almanın böyle bir yıkıma karşı en iyi çare olduğuna inanıyorlardı. Dediklerini uygulamak için de gece demeden, gündüz demeden meyhane meyhane dolaşiyor, içip içip sızarak kendilerini avutuyorlardı. İnsanlar yaşama umudunu yitiriyordu, canından da malından mülkünden de bezmeyen kalmamıştı. Evlerin çoğu sahipsizdi; buralara yerleşen yabancılar eve sahip çıkıyor, onlar da ellerinden geldiğince hastalıktan kaçıyorlardı. Kenti saran bunca acı, bunca sıkıntı karşısında Tanrı’nın yasalarının da insanların koydukları yasaların da geçerliliği kalmamıştı. Yasaları koyanlar, uygulayanlar, tıpkı öteki insanlar gibi ölmüşler, hastalığın pençesine düşmüşler ya da yardımcısız kaldıkları için çalışamaz duruma gelmişlerdi. Bu nedenle herkes her aklına geleni yapabiliyordu.” (Boccaccio, 2018:30).

4. Sonuç Yerine: Kara Ölüm ve Sonrası

Orta Çağ’da yaşanan veba salgınları sonucunda birçok hekim, rahip ve hukukçu yaşamlarını yitirmiş ve üniversitelerde eğitim sorunu yaşanmıştır. Öğrenciler ise kendi bölgelerinde okumayı tercih etmeye başladığı için yerel dillerde eğitim gerçekleşmiş bu durumda “eğitim reformuna” yol açmıştır (Sherman, 2016:95). Antik Çağ’dan beri devam eden toprağın verimliliğini artırma süreci, Orta Çağ’da yavaşlamış ve toprağın verimi düşmüştür. Nüfus artışına bağlı olarak, bireysel toprağın işlenmesi düşmüş ve tarımsal verimliliğe bağlı olarak kaynaklar tükenme noktasına gelmiştir. 1348-1350 yıllarında yaşanan veba salgınları ve diğer bulaşıcı hastalıklar sonucu demografik felaket

olarak tanımlanır fakat, nüfus oranındaki bu düşüş, tarımın tekrar hareketlenmesiyle sonuçlanır. 14. yüzyılda Avrupa’da hâkim olan hiyerarşik feodal yapı, vebanın sebep olduğu “emek kıtlığı” nedeniyle sarsılır, köylülerin başlattığı isyanlar tüm Avrupa şehirlerini kaplamış ve yaşam standardı yükselmiştir (Sherman,2016: 96). Veba salgınları sonucunda yaşanan demografik felaket, “*paradoksal biçimde bazı insanların hayatını*” kolaylaştırır (Roberts,2015:202). Kara Ölüm, kritik bir dönemece, yani toplumun mevcut ekonomik ya da “siyasal dengesini” bozan büyük bir olaya ya da etkenler bütününe örnek teşkil eder (Acemoğlu&Robinson,2016:97). Veba Tarihçisi Robert Gottfried’in “*Kara Ölüm olmasaydı, Avrupa tozlu ve ağaçsız bir Etiyopya’ya dönüşürdü*” ifadesi, salgının ekolojik çevrenin korunmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir (Nikiforuk, 2016:80).

Orta Çağ’da veba salgınlarının yaratmış olduğu felaketler, Avrupa toplumlarını yaşanan çaresizlik beraber birtakım çareler bulmaya itmiş, özellikle de tarikatlara karşı inancı yükselmiştir. Hristiyan dünyasında 12. yüzyılda kurulan Kamçıcular Hareketi, (Flagellation) “Hz. İsa’nın acılarına ortak olma” amacındadır ve veba salgınları boyunca tarikatın faaliyetleri artmış, veba hastalığını yaymakla yükümlü olarak Yahudi toplumlarını hedef olarak seçmişlerdir. Veba sağınları süresince toplumların yaşadığı korku ve endişe, Avrupa’da Yahudi avı sürecini zirveye taşımıştır. Avrupa’da kültür, sanat ve edebiyatta tekrar canlanan “ölüm teması” ve “kıyamet günü” konusunun yeniden işlenmeye başlaması ise toplumu, tüm bu felaketlerin sebebi olarak bir günah keçisi aramaya itmiş ve bu dönemde veba zehrini yadıklarına inanılan “zehirleyicileri” tespit etme girişimi başlamıştır. Tüm bu felaketlerden sorumlu bir günah keçisi arayışı ve halk arasındaki bazı kişilerin suçlanması, bu kişilere “sapkın” dolayısıyla da suçlu gözüyle bakılması, bulaşıcı salgınlarda sık rastlanan bir özelliktir ve bu duruma gelişmiş toplumlarda bile rastlamak mümkündür (Eco, 2016:654). 14. yüzyılda Fransa’nın güneyinde ve özellikle Almanya’da sürekli şüpheli gözle bakılmış dinî bir azınlık olan Yahudiler, “saf olmaktan uzak” olarak görülmüş ve birçok şehirde ve daha küçük merkezlerde gerçekleşen Yahudi katliamlarının kurbanları olmuşlardır. Bu katliamlarla birlikte, salgının neden olduğu “kasvet ortamında” gezgin grupların toplu hâlde “kendini yaralama” törenleri gerçekleştirmesi ve kendilerini kırbaçlayanların yaptığı gibi “aşırı tövbekârlık” eylemleri bir arada görülmektedir. Kilise ile “sivil” ve “siyasi” otoriteler genelde hem tövbekârlara ve kendilerini kırbaçlayanlara hem de Yahudileri katledenlere karşı sert tavır almışlardır, fakat onları kontrol altına alamamışlardır (Eco, 2016:654).

KAYNAKÇA

Acemoğlu, D. & Robinson, J. A. (2016). Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri (Çev.: Faruk Rasim Velioğlu), Doğan Kitap, İstanbul.

Akın H. (2014). “Antik Çağ’dan Yeni Çağ’a Delilik, Melankoli ve Cinlenme Avrupa’da Aykırı Olma Hâlleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bauer, S. W. (2013). Aristoteles’in Yeniden Keşfinden Konstantinopolis’in Fethine (Çev.: Mehmet Moralı), Alfa Tarih, İstanbul.

Boccaccio, G. (2018). Decameron, I. (Çev.: Rekin Teksoy), Baskı Oğlak Yayıncılık İstanbul.

Davis J. C. (2016). Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz: İnsanın Hikayesi (Çev., Barış Bıçakçı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Dramalı, Z. (2013). “Orta Çağ”, Hürriyet Tarih, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık, (Nisan) İstanbul.

- Eco, U. (2015). Orta Çağ, Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar (Çev.: Leyla T. Basmacı), Alfa Tarih, İstanbul.
- Eco U. (2016). Orta Çağ: Şatolar-Tüccarlar-Şairler (Çev.: Leyla T. Basmacı), Alfa Tarih, İstanbul.
- Genç Ö. (2011). Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Orta Çağ Avrupası'na Etkileri, Tarih Okulu, X. (Mayıs-Ağustos):143.
- Gümüškale, E. (1982). "Procopius," İstanbul Üniversitesi, Mezuniyet Tezi, Eski Çağ Bilim Dalı, İstanbul.
- Gottfried, R. (1997). The Black Death: Natural and Human Disaster in Medieval Europe, The Free Press, New York.
- Hays J.N. (2010). The Burdens of Disease, Rutgers University Press, USA.
- Herlihy, D. (1985). The Black Death and the Transformation of the West, Harvard University Press, Cambridge.
- Horrox, R. (1994). The Black Death, Medieval Sources Series: Manchester University Press, Manchester.
- İstek, E. (2017). "Avrupa'da Veba Salgını ve Salgında Din Faktörü (Viyana Örneği)", Tarih Araştırmaları Dergisi, 26(62):188-189.
- Karaimamoğlu, T. (2016). "Kara Ölüm Veba Salgını ve Orta Çağ İngiltere'sine Etkileri," Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(37):603-605.
- Martin, S. (2011). Kara Ölüm: Orta Çağ'da Veba (Çev.: Cumhur Atay), Kalkedon Yay, İstanbul.
- Nikiforuk, A. (2016). Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi (Çev.: Selahattin Erkanlı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Patrick, J. (2007). Renaissance and Reformation, Marshall Cavendish Corporation, Malaysia.
- Prokopius. (2002). İstanbul'da İsyân ve Veba (Çev.: Adil Calap), Lir Yayınevi, İstanbul.
- Roberts, J. M. (2015). Avrupa Tarihi (Çev.: Fethi Aytuna), İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Sherman, I., W. (2016). Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık (Çev., Emel Tümbay ve Mine Anğ Küçükler), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ülgen, P. (2017). Orta Çağ Avrupa'sının Ölümle Dansı (XIV. Yüzyıl), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Varlık, N. (2011). "Taun", Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (TDVA), (C.40):175-177, Ankara.
- Ziegler, P. (1969). The Black Death, Penguin, London.